

304 документа или фрагмента из докумената. За сваки докуменат дат је увод — објашњење — како би читалац лакше разумио текст. Дат је и хронолошки преглед свих важних ратних операција српске војске 1914—1918. године.

Ову књигу чине још вриједнијом: предговор Радована Самарџића „После четири века“ и поговори приређивача „Велики рат Србије“ и „Светски рат и отпор Србије“.

Добровољци у ратовима 1912—1918. — *Доживљаји и сећања (Удружење добровољаца 1912—1918, Београд 1971, стр. 408).*

Књига садржи дирљиве доживљаје и сјећања добровољаца Срба, Хрвата, Словенаца и Муслимана из југословенских земаља Аустро-Угарске, који су се борили у редовима српске и црногорске војске у балканском рату 1912. године и првом свјетском рату 1914—1918. године.

У току првог свјетског рата ови су људи бјежали из аустроугарске војске у Србију, Црну Гору и Русију, или су се враћали у Србију и Црну Гору из Америке и других земаља гдје су се налазили на раду. Књига садржи преко 85 сјећања. Из њих се јасно види заједни-

чки циљ добровољаца, без обзира на то којој националности припадају: ослобођење још неослобођених дјелова југословенских народа и њихово уједињење у једну велику југословенску државу. За ту идеју многи су положили и своје животе.

Иако доноси само доживљаје и сјећања, ова књига даје читаоцу потпунији одговор на многа питања и јаснију слику о једном мизаном времену. Преживјели добровољци, након 50 година од догађаја, причају о себи једноставно, без литерарних претензија, али „од срца и онако како је заиста било“, — како у предговору каже предсједник Удружења добровољаца др Радивоје Кашанин.

Књига је добродошла свакоме ко жели да се упозна са покретом добровољаца и њиховом идејом у првом свјетском рату, и биће драгоцен помоћ оним историчарима који буду писали о добровољцима.

Новчану помоћ за штампање књиге дали су: поједине институције, удружења, радне организације, бивши добровољци или њихове породице.

Новица Ракочевић

ГРАЂА О ДЈЕЛАТНОСТИ КПЈ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 1921—1941. (јануар 1921 — април 1941) Листови, прогласи и леци. — Институт за историју радничког покрета, Сарајево, 1971, стр. 570.

У издању Института за историју радничког покрета Босне и Херцеговине изашла је књига — *Грађа о дјелатности КПЈ у Босни и Херцеговини 1921—1941*, коју су приредили Субхија Прибуља и Веселин Митрашевић, а под редакцијом Николе Бабића, Веселина Митрашевића и Енвера Редића главног и одговорног уредника. Ова веома значајна публикација осим предговора, регистра и списка скраћеница састоји се из два дијела. У првом дијелу објављени су полуполигални и илегални листови Комунистичке партије Југославије за Босну и Херцеговину од 1926. до 1941. године. У другом дијелу књиге објављени су прогласи и леци партијских организација у Босни и

Херцеговини од 1921. до 1941. год. Првог марта 1926. године појавио се у Сарајеву први број листа — *Гласник истине*, гласило радничко-сељачког јавног мишљења. То је био полуполигални лист КПЈ за Босну и Херцеговину. Лист је излазио два пута мјесечно. Ишло је свега 5 бројева. Власник издавач листа био је комуниста Никола Пупавац. Послије петог броја лист је забрањен.

Иницијативом тузланског окружног комитета КПЈ фебруара 1932. године покренут је у Тузли илегални лист — *Фабрика и њива*. Лист је писан руком и умножаван на шапирографу. Ишли су свега три броја — фебруар, март, април 1932. у тиражу од 80 до 100 примјерака.

У техници и редакцији листа радили су Милан Гаврић, Пашага Манчић и Иван Марковић Ирац.

Јуна 1932. године покренут је *Комунист*, орган покрајинске организације Комунистичке партије Југославије у Босни и Херцеговини. Изашла су свега два броја листа. Писан је на танком машинском папиру и умножаван у 20 примјерака. Редактор листа био је Срђа Прица. У децембру исте године дошло је до партијске провале када је откривена партијска техника и материјал за трећи број листа.

Иницијативом мјесне организације КПЈ у Вањој Луци, средином 1935. године, покренут је лист — *Нардна правда*, лист за народно господарство и просвјету. Лист је излазио два пута мјесечно. Изашло је пет бројева у периоду јули — септембар 1935. године. Власници и уредници су били Богдан Јерковић и Ненад Борић. Штампан је у више хиљада примјерака. Након петог броја лист је забрањен.

Јула 1940. године у Сарајеву је покренуо Покрајински ком. КПЈ

за Босну и Херцеговину илегални лист *Глас савеза радника и сељака*. Лист је излазио од јула 1940. до фебруара 1941. године. Уређивао га је Исо Јовановић. Од петог броја лист се звао — *Глас савеза радног народа Босне и Херцеговине*. Изашло је свега шест бројева. Објављени листови су значајни као извор за изучавање револуционарног покрета у Босни и Херцеговини.

У другом дијелу књиге објављени су прогласи и леци партијских и скојевских организација као и Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину од 1921. до 1941. године. Укупно је објављено 57 прогласа и летака.

Књига докумената је солидно опремљена са потребним објашњењима. Уз све листове дата су кратка објашњења о њиховом издавању, уређивању, штампању и растурању, Исто тако дата су објашњења и уз прогласе и летке. Овако опремљена књига у многоме олакшава рад историчарима који изучавају дјелатност Комунистичке партије у Босни и Херцеговини.

Ј. Р. Бојовић

СПОМЕНИЦА БАРСКЕ ГИМНАЗИЈЕ 1921—1971, Бар 1971, стр. 420.

Поводом 50-годишњице од оснивања гимназије у Бару издата је Споменница барске гимназије 1921—1971. То је лијеп и за похвалу примјер колектива гимназије „Нико Роловић“ у Бару да поводом тог значајног јубилеја, уз помоћ предузећа, друштвено-политичких организација и појединаца, припреми и публикује књигу на око 420 страна. Споменицом је обухваћена разноврсна проблематика из културног, друштвеног и политичког живота Бара и његове шире околине у протеклих педесет година. Та проблематика је сврстана у пет поглавља: Чланци и документи о школству; Стручни и научни чланци; Литерарни прилози и сјећања; Прилози о преминулим и палим просвјетним радницима и ученицима и последње поглавље — Посебни прилози. Свако поглавље садржи више мањих и већих прилога. Међу интересантним прилозима у

првом поглављу је чланак Данила Лекића, О развоју школства у Бару. Лекић је у споменици дао више прилога. Интересантан је и прилог Томаша Марковића, Отпори слању дјеце у школу у првим годинама послје ослобођења Бара и Никшића. Затим прилози Василија Лукића, Николе Д. Лекића, Василија Косића и других, као и објављени документи који говоре о школству у Бару. У другом поглављу је објављено више научних прилога из разних области науке — П. Мијовић, О најстаријој писмености и школству Бара; С. Вукмановић, Књаз — пјесник у славу Бара; Ј. Чађеновић, С. М. Љубиша и Марко Миљанов; Ј. Вујовић, Мрковићи и њихов говор; А. Токић, Древни Бар са посебним освртом на Надбискупiju барску и примасију српску; Ђ. Вошковић Бар — некад — данас — сјутра; В. Бољевић, Бар и његово подручје кроз